

18 м². Землянка заглиблена на 0,5 м від рівня давньої денної поверхні. В житлі виявлено велику кількість кераміки та окремі крем'яні вироби — скребки, пожі тощо.

В розкопі, на місці площадки, виявленої магнітною розвідкою, працювала третя група курсантів. Тут трапився цікавий господарський комплекс. Він складався з наземної будівлі, господарської ями, вимощеної глиною і добре обпаленої. Під ямою містився льох. На площі наземної будівлі знайдені зернотерки з розтиральниками, великі посудини для зберігання принасів. Напевно, в цьому приміщенні зберігалося зерно та провадилася його переробка на борошно. В польовій лабораторії експедиції проведено попереднє опрацювання матеріалів: вони зашифровані, записані до польового опису знахідок і частково реставровані. Фрагменти, що належать одному горщину, підібрані, склеєні і загіпсовані. Типові зразки знахідок зарисовані і сфотографовані, як і об'єкти в розкопах.

Всі матеріали, зібрані на Гарбузинському поселенні трипільської культури, належать до кінця середнього етапу її розвитку. Поселення аналогічне таким пам'яткам цього часу, як Володямирівка на Півднішному Бузі, Доброводи та ін.

Крім розкопок на поселенні трипільської культури, курсанти брали участь у розвідці пам'яток археології, проведеної окремим загonom експедиції вздовж берега р. Рось. Вони ознайомилися з методикою ведення маршрутно-розвідки, здобули певний досвід у визначенні археологічних матеріалів різних епох: кам'яного віку, епохи міді—бронзи, скіфо-сарматського і ранньослов'янського часу. Розвідники оглянули, зокрема, ряд городищ доби Київської Русі, в тому числі відоме городище на Дівич-Горі поблизу с. Сахнівки, Очаків біля с. Набутів та ін. Обстежено також кілька селищ черняхівської культури (в селах Сахнівка, Нетеребки, Набутів і Гарбузин).

Злобуті курсантами на лекціях і практичних заняттях знання з археології та методики польових досліджень будуть ними широко використані під час проведення охоронних робіт на стародавніх пам'ятках в областях.

Б. О. Тимошук

Археологічна карта Чернівецької області

Археологічна секція Чернівецької обласної організації Товариства охорони пам'яток історії і культури у 1969 р. розпочала роботу по складанню археологічної карти області. Планується протягом семи-восьми років провести суцільне обстеження території всіх районів (за винятком гірських, які почали заселятися в XIV—XV ст.), з метою виявлення пам'яток, що руйнуються під час земляних робіт. Одночасно перевіряється наявність та стан вже відомих старожитностей.

Робота, проведена в цьому напрямі, дала певні наслідки. За три роки (1969—1971) на основі літературних джерел і звітів про археологічні дослідження, які зберігаються в наукових архівах Інституту археології та Чернівецького краєзнавчого музею, складено картотеку близько 1 тис. пам'яток. До карток записані відомості про поселення, городища, могильники і окремі знахідки від найдавнішого часу до XV ст. Обстежено територію трьох районів (Хотинського, Певослицького і Глибоцького) та м. Чернівців, внаслідок чого відкрито і взято на облік близько 800 пових археологічних об'єктів, на багатьох з них проводились охоронні розкопки. Під час розвідувальних робіт зібрано і передано в Обласний краєзнавчий музей велику кількість знахідок. Взято на облік сотні речей, які зберігаються в шкільних і народних музеях та у приватних осіб.

До складання археологічної карти області широко залучаються студенти історичного факультету Чернівецького державного університету. Беруть участь також першокурсники стаціонарного, вечірнього і заочного відділень, які вивчають основи археології, та студенти старших курсів — члени наукового археологічного гуртка. Вони знайомляться з методикою археологічних досліджень і закріплюють знання, набуті шляхом проведення самостійних розвідок в околицях Чернівців.

Влітку студенти, які є членами обласної археологічної експедиції, проводять обстеження на території населених пунктів. В кожне село відряджається група з двох-трьох чоловік, керована археологами-спеціалістами. Їх робота ведеться за програмою пам'яткою, що складається з таких пунктів.

1. На карті землеволоділь колгоспу позначити річки та струмки, вказавши їх назви. Вказати на карті урочища. Обов'язково обстежити урочища з назвами: городище, замчище, селище, дерковище, цвинтариче, монастирище, торговище, паланка, дворище, таборище, вал, могила (могилки), окопи, шапці, татарська дорога. Записати до щоденника легенди і перекази про них. Зібрати відомості про такі урочища, як турецька криниця, калуд, ізвор, жолоби, чешма, кринички, дзюркачі.

2. Зібрати в населення відомості про знахідки стародавніх речей: уламків кераміки, «турецької цегли», кременів, людських кісток, монет, великих кісток тварин тощо. Обстежити місця знахідок, а самі речі зібрати або зарисувати та сфотографувати.

3. Провести маршрутні розвідки по берегах річок і струмків, Маршрут позначити пунктирною лінією на карті. Під час розвідки звертати особливу увагу на ті місцевості, що з ними населення пов'язує наявність схованих скарбів, існування турецьких міст, поселень, про які кажуть, немовби вони провалилися крізь землю, підземель із залізною брамою тощо. Уважно оглядати обриви берегів, темні плями, що виділяються на виораному полі, миси, утворені злиттям двох річок або ярами.

4. Зробити опис кожної нововиявленої археологічної пам'ятки за такою схемою: а) розташування пам'ятки по відношенню до села (віддаль і напрямом), до річки (правий чи лівий берег, тераса), назва урочища; б) форма і розміри об'єкта (план і профіль); в) характеристика зібраних під час обстеження речей: кераміки, кісток, кам'яних виробів, глиняної обмазки, перепалених каменів тощо; г) характеристика культурного шару (зробити схему культурних нашарувань в обриві або шурфі), його збереження.

5. Підготувати для злочі керівнику експедиції: а) щоденник, в якому детально, день у день, записуються всі відомості про археологічні пам'ятки та результати обстеження кожної з них; б) карту обстеженої території з позначенням на ній всіх виявлених об'єктів і окремих знахідок та маршруту слідування групи; в) наукові картки на кожну відкриту пам'ятку в двох екземплярах з детальним описом її розташування, а також знахідок та культурного шару; г) зашифровані археологічні матеріали, плани, рисунки, фото, які підтверджують відкриття нової пам'ятки.

Під час обстеження населених пунктів багато уваги приділяється вивченню місцевої топоніміки. Як свідчення історії топоніми допомагають виявляти нові поселення і могиляники, дають можливість на сучасній карті намітити місцерозташування зниклих поселень, краще зрозуміти характер археологічних пам'яток. Завдяки цьому нами було встановлено місцезнаходження багатьох поселень Північної Буковини, відомих за документами середньовіччя. Серед них фортеця Хмелів, села Мартиївка, Вишнівці, Галич, Карликів, Банківці, Дубова, Рициці, Берестя та ін. До цікавих відкриттів привело вивчення топоніми «паланка». Ця назва досить давня. Як свідчать словники В. Даля та Б. Грінченка, вона означала на Русі «невелике укріплення, обгороджене частколом, іноді земляне укріплення». Справді, в місцях, позначених цим топонімом (Кулішівка, Спаська, Спаячів), виявлені залишки давньоруських городищ. Одне з них — Спасьці — було сторожовим укріпленим пунктом на підступах до стародавніх Чернівців (Ленківецького городища). Археологічне вивчення топоніма «селище» дало можливість встановити, що майже половина давньоруських сіл Північної Буковини припинила свій розвиток в середині XIII ст. у зв'язку з татаро-монгольським завоюванням Русі. Багато буковинських сіл зникло наприкінці XVII ст.

В завдання археологічного обстеження населених пунктів входить також запис народних легенд і переказів. Місцеве населення завжди цікавилось давніми знахідками, намагалось пояснити їх походження. З'являлись легенди, які передавались з покоління в покоління, обростали новими домислами, припущеннями. І все ж мало не в кожній з них можна знайти сліди реальної дійсності. Записані розповіді про села, які немовби зникли, про незліченні багатства у підземеллях за великими залізними воротами, про колодязі, де турки ховали свої скарби, допомогли відкрити багато цінних археологічних пам'яток. На основі народних легенд і переказів вдалось встановити час виникнення тих населених пунктів, які в історичному розвитку змінювали своє місцерозташування, виявити руїни давньоруських Чернівців (XII—XIII ст.), кафедрального собору літописного Василя.

Одним основним засобом виявлення археологічних пам'яток є маршрутні розвідки по берегах річок і струмків. В них, крім археологів і студентів, беруть участь місцеві краєзнавці, вчителі, учні шкіл, які продовжують інформувати нас про нові знахідки і після закінчення польового сезону. Нові відомості вносяться до робочого примірника наукової картки.

Складання археологічної карти має на меті зібрати, систематизувати і науково визначити численні археологічні пам'ятки і матеріали з території Чернівцької області. Це необхідно для належного опрацювання величезної джерелознавчої бази і створення стародавньої історії Північної Буковини.